

KULTURDEBATTENS NÖDVÄNDIGHET

Av fil. dr HANS RUDBERG

"Vår enda möjlighet är att söka oss fram till ett bättre balanstillstånd mellan å ena sidan det vetenskapliga tänkandet och å andra sidan ideologiska överväganden grundade på med nödvändighet osäkra subjektiva bedömningar och kontroversiella värderingar", skriver fil.dr Hans Rudberg i denna analys av kulturdebattens förutsättningar. Förf. anknyter i viss mån till sin artikel "Nollställd kulturdebatt" i Sv.T. nr. 1/66.

tjänstemän på arbetsmarknadsstyrelsen, eller i något annat av de många sammanhang där sakliga överväganden och fakta till sist väger tyngst. I varje fall är detta den ärliga avsikten. Människor vana vid överläggningar av det slaget tycker ofta illa om debatter. I en diskussion kan man sträva att bli överens, i en "debatt" är man från början medveten om att man inte kan bli överens.

Varför måste det vara så? Vår tids andliga, vetenskapliga, konstnärliga och politiska verklighet är så utomordentligt komplicerad att den inte längre låter sig överblickas med någon grad av säkerhet av en enskild människa. Vi har tillgång till oerhörda mängder av sann kunskap på en rad olika områden av begränsad räckvidd, naturvetenskap, teknik, ekonomi, medicin etc. Vi har också en metod att ständigt vidga gränserna för vår exakta kunskap och att omsätta den till något, som i varje fall i ett begränsat perspektiv är praktiskt nyttigt. Men allt detta rör samhällslivets infrastruktur, d.v.s. delen och inte helheten. Vad vi i ständigt växande grad blir medvetna om är att de stora och snab-

Kanske har något viktigt hänt inom kulturdebatten. Ingen tycks i så fall veta riktigt vad och en del människor erkänner inte ens att ett meningsutbyte med intensiva personliga engagemang är ofrånkomligt och ofta välgörande. Man säger ibland och med rätta att det är skillnad på diskussion och debatt. Man "diskuterar" på en konferens mellan läkarna på ett sjukhus, eller mellan ingenjörer och chefer på ett industriföretag, eller mellan en grupp

ba delframgångarna närmast skärper konflikter och svårigheter av ett annat slag. Tydligast ser man detta i världsvid skala. Befolkningsexplosionen, jorderrosionen som äventyrar livsmedelsbasen, hungersnöden, den ofattbara skillnaden mellan u-länder och industriländer, spänningarna mellan olika politiska system, hotet om förintelse genom atomkrig. Men även inom de rika nationerna, exempelvis i vårt eget land, gör sig långa rader av nya slags problem och svårigheter gällande. De behöver här inte ens nämnas.

Tro i stället för vetande

Det bekymmersamma är nu att vi faktiskt är tvungna att försöka göra något åt allt det här, vare sig det gäller överflödets eller den skrämmande nödens utmaningar. Detta påtvungna absolut oundvikliga handlande kräver ständigt beslut och planer på grundval av ofullständig kunskap. Teknikern säger att politikern är okunnig. Javisst men vad göra åt det när någon för hans beslut relevant och fullt säker kunskap ej står till förfogande och ej kan framskaffas inom rimlig tid och beslut ändå måste fattas? Det är i den situationen debatten föds. Den konstitutionella, ohjälpliga bristen på fakta måste ersättas av subjektiva bedömningar och endast ofullständigt underbyggda sannolikhetskalkyler. Tro träder i vetandets ställe

därför att ingen annan utväg står till buds.

Varje politisk ideologi, liksom varje ideologi på andra livsområden utanför det vetenskapliga tänkandets inmutade domäner, kommer till genom ett egenartat samspel mellan personliga, intuitiva överväganden och mer eller mindre intensiva studier av kaotiska mängder av ofullständiga fakta. Något liknande gäller religionerna, som åtar sig den olösliga uppgiften att i få och begripliga satser sammanfatta normer för alla livets situationer, eller konstteorier som prövar att i en formel sammanpressa konstverkets betydelse. Så fåfängt redan därför att konstnärens största glädje alltid är att bevisa motsatsen liksom livet alltid håller det oförutsedda och överraskande i beredskap för varje lära, som ett ögonblick låter sina anhängare invaggas i trygghet.

Jag menar med andra ord att en debatt med starka inslag av subjektiva och osäkra bedömningar är ofrånkomlig på en mängd livsområden och bland annat i den förkättrade politiken. Om dessa oändliga debatter vet vi alltså från början att de alltid måste präglas av idékamp och djupgående oenighet, men att de ändå är ofrånkomliga ty vad de avspeglar är tvånget att handla på osäkra premisser. Till och med konstnären måste ständigt träffa val och måttet av hans frihet är samtidigt ett mått på hans vågspel. Det vi kallar en ska-

pande aktivitet innebär alltid att ur vad som nyss var okänt utvinna ett värde eller en ny kunskap som överraskar oss eller fascinerar oss så starkt att vi snart glömmer hur det var när vi ännu ej ägde den. Även våra politiker kan sägas på längre sikt bedriva en nyskapande verksamhet i den mån de lyckas finna vägar till ett bättre och ur allmänmänsklig synpunkt mera harmoniskt samhälle.

Debatten — demokratins livsluft

I diktaturen är debatten endast undantagsvis tillåten. I demokratin är den livsluft. Eftersom vi hela tiden handlar och träffar val, som från ett ofullständigt känt nu leder oss in i en fullständigt okänd framtid, är misstag ofrånkomliga och själva beredskapen att lära av erfarenheten av fundamental betydelse. Men de som har den politiska makten och ansvaret är sällan benägna att erkänna sina misstag. I en fungerande demokrati är väljarnas dom i längden omutlig. Därför är den parlamentariska demokratin en jämfört med varje auktoritärt eller halvauktoriärt samhälle helt överlägsen styrelseform just genom att den tillåter en så mycket känsligare anpassning till det spektrum av möjligheter, som tiden långsamt och motvilligt blottlägger.

Men med all reverens för tesen att en toppolitiker, som erkänner sig ha haft fel är en död man, kan debatten som sådan ändå vinna på

att alla vi andra eller många av oss äger en skepticism och en beredskap att ompröva. Debattens signum är ju enligt ovan ändå bristande kunskap, varför inte hålla det i minnet? För övrigt är mycket av allt som vid en tidpunkt ligger utanför vår säkra kunskap ändå av den karaktären att vi så småningom får vetskap om hur det verkligen förhåller sig. Då är "debatten" en provisorisk attityd, som så småningom kan utvecklas till en lidelsefri saklig diskussion. (Detta är kanske vad som är på väg att hända med bostadspolitiken.) Med insikten, att mycket är ovisst och måste så förbli, bör i det moderna samhället vars dynamik är vetenskapens verk förenas en bestämd vilja att ge de sakliga och logiska argumenten sin chans överallt där vetandet avancerar.

I själva verket tycks där finnas tre helt olika attityder, som var för sig är sterila i den situation vi nu befinner oss i. Den första är vänsterradikalismens som numera inte står för stort mera än en odräglig förening av tankeoreda och maktanspråk. Den andra är den känslomässiga och i vid mening bigotta konservatismens, som tror sig "ha rätt" bara därför att så många andra uppenbarligen "har fel". Den tredje är teknokratens, som i teknik och vetenskap tror sig finna lösningen på alla våra svårigheter. Denna övertro är kanske på sätt och vis den farligaste av tidens villfarelser.

Bättre balans

Jag menar att vår enda möjlighet är att söka oss fram till ett bättre balanstillstånd mellan å ena sidan det vetenskapliga tänkandet och å andra sidan ideologiska överväganden grundade på med nödvändighet osäkra subjektiva bedömningar och kontroversiella värderingar. Vetenskapen och tekniken kommer aldrig på egen hand att kunna ge oss acceptabla totallösningar. De måste underkasta sig den subjektiva åskådningens korrektiv, men är ändå starka nog att i längden underminera varje lära som vägrar att böja sig för oomtvistliga fakta. Det mest intres-

santa som sker i våra dagar sker därför ständigt i gränsområdet mellan det exakta och det medvetet subjektiva tänkandet Lars Gustafsson i BLM har citerat ett ord av Nestroy, som kan passa även här: "Överhuvudtaget är det utmärkande för framsteget, att det ser mycket större ut, än det verkligen är." Detta gäller den yttre framgången. Försöker vi blicka djupt in i samtiden anar vi att de största framstegen nästan inte syns alls. De yppar sig som ett nytt sätt att tänka framåt utan bundenhet vid fronter där meningsfull idékamp ej längre är möjlig.

Om spanska inbördeskriget

En vit seger vore ... knappast någon större lycka för det hårt prövade Spanien. Men den skulle dock företräda ett visst, om ock troligen blygsamt, mått av ordning och rättssäkerhet, den skulle uppbäras av nationens kultiverade element, och den skulle framför allt ej tjäna till härd för röd propaganda vid Medelhavet.

Svensk Tidskrift 1936